

BIBLIOTEKA

8SH-32

M 73

**Tregime
te zgjedhura**

Migjeni

85H-32

M 73

MIGJENI

TREGIME
TE ZGJEDHURA

13607

SHTËPIA BOTUESE «NAIM FRASHËRI»

SOKRAT I VUEJTUN APO DERR I KËNAQUN?

Nji alternativë me dy fytyra, siç janë të gjitha alternativat. Tue u krue mbas veshi, rri njeriu përpara alternativës; dy fytyra — mbrapa një fytyrës asht Sokrati i vuejtun me rropatmet e veta e mbrapa së dytës fytyrë asht derri i kënaqun me trup të rrumbullakët të vetin. Te Sokrati nuk ke çka sheh: dy sy të tretun në rrashtë, disa shkarravina të palexueshme dhe një trup me do gjymtyrë të shkatërrueme e pa asnji vijë harmonike; e te derri ke çka shef: atë frotë të kombinueme mbas rregullave strikte estetike, sidomos që të kënaq synin — ai trup, ai trup i majmun e i shëndoshë e me andje zhigatuni, dhe ma në fund ai bisht i përcëlluem në flakën e bukurisë hyjnore. Rri njeriu përpara kësaj alternative tue u krue gjithnji mbas veshi, ku e ha dyshimi — se nuk di ç'fytyrë të zgjedhë. Po, falemi perëndisë! Praktik ashtu siç e ka dhanë natyra, në fund të fundit njeriu diji me zgjedhë. Edhe diji me zgjedhë fare mirë, aq mirë sa edhe krijesat e planetëve të tjerë dhe ma të përparuem se njeriu, ia patën lakmi. Vetë perëndia, tue i ra kokës me dorë, tha se nxanësi e kaloi mësuesin, dhe shumë-shumë u pendue se ç'shkathtësi i dha njeriut. Njeriut iu shtue vullneti për t'u praktikue në shkathtësi. — E dikush, dikur tha: «Nuk mundet me qenë shërbëtori ma i madh se zotnia e tij, as nxanësi ma i madh se mësuesi i tij.» O vall! Ç'ironi groteske!

Por a dini se ku qëndron eureka (e gjeta!) e njeriut? Ç'bani njeriu me alternativën? — (Ha, fort qerrata duel njeriu). Sokrati kurrresi nuk i pëlqente, — por as derr

nuk mund t'u bante që ta merrte fytyrën e tij! Derr! Vërtet se asht i lakmueshëm derrri, por, sadokudo, do të ruhet dinjiteti njerëzor përpara botës — edhe pse mikroskopike në pikëpamje të tolerancës morale. Atëherë, në këtë pezullim të njeriut, u zgjue në te ajo gja që nuk asht prej kësaj bote, ajo gjasend që i thonë pjesa qiellore, hyjnore, perëndore e ku di ma... u zgjue — dhe njeriu u ba batakçi. Ndërroi fytyrat: fytyrën e derrit ia vu Sokratit, e fytyrën e Sokratit ia vu derrit e në këte të mbramin u mishënue vetë. Muer fytyrën e Sokratit të vuejtun — por vetëm fytyrën — e pjesën e mbrame ia muer krejt derrit. *De jure* u ba Sokrat — e *de fakto* ishte derr. Mbet Sokrati i vuejtun me fytyrën e derrit — dhe mbet të vuejë edhe mbas vdekjes së vet. (Edhe këtu asht tragjedia e sokrati-stëve — dhe një arsye se njeriu zgjodhi të bahet derr). E njeriut — posë në skenë — nuk ia kande tragjedinë. Thashë se *de jure* u ba njeriu Sokrat, por *de fakto* ishte derr. Krijesat nuk mund ta njoftin se asht derr dhe e nderojnë si një Sokrat. Por nganjherë njeriu nuk mund të fshehë cilësitë e derrit dhe na paraqitet ashtu siç asht.

Kështu njeriu kalon nëpër shekuj. Në vend që të naltësohet ndër sfera të kullueta e të shklasë prej hyllit në hyll me hapa përparimi — njeriu poshtënohet e bahet derr dhe Sokratin e dëbon të fyem tue ia vu maskën e derrit.

Qashtu njeriu ia luejti lojën... Kujt?... Vetes! Vetes! — bërtet morali prej mërgimit.

OSE... OSE...

Ultimatum... një ultimatum plot kërcënim dhe me sharte të padëgjuese i shpalli njerëzia vetes. Lajmi i ultimatumit u përplas për granitët e ndërtesave kolosale, u vërvit mbi majet e qypave që pa ia nda tym vjellin, uluroi në luginat e maleve të nalta dhe u derdh ndër fusha të ulëta — e jehona e këtij lajmi dërrmoi themelet e ekzistencës njerëzore. Ndër tru të njerëzisë u përftue një vibration dejsh, një vibration aq i fortë, sa njerëzia që në rrezik të çmendet. Por njerëzia e sundoi veten. Mbase ultimatumit ishte tepër brutal e shartet tepër të randa, u lëshue kushtrimi. Kushtrimi kishte formën e një apeli ndër ndjenja ma të sinqerta njerëzore, prandej shpejtoi i madh e i vogël — por jo plaku, se ky asht i liruem nga lufta, mandej dhe si konservativ atij nuk i pëlqen kjo lloj lufte. U mblodhën taboret dhe u vunë në lëvizje. Lëvizshin me entuziazëm... Por ku... ku asht anmiku? Si nuk ia pamë ende gjurmët? — u ngritshin pyetjet në taboret. Tashti entuziazmi u ftof, u ftof dhe u ba akull. Armët u sollën përtokë, kundër thneglave, të cilat në këtë rast ishin të pafajshme. Tek atëherë prijësit e taboreve e kujtuen... U sollën përballë taboreve e në ballë të secilit ushtar lexuen një fjalë tragjike në ballë rrudhash të shëmtueme. Njerëzia kundër njerëzisë, domethanë lufta në vetvete, me një fjalë tjetër: revolucion! Kështu ia filloi epopeja njerëzore. Sikur Hamleti në orë të fundit — qashtu njerëzia pushoi të luejë rolin mashtrues dhe u vu në veprim për të pasë përfundime ma konkrete. Vërtet, në veprim u përziën — tue ma-

rrë pjesë — atavizmi stërgjyshor dhe insinkti i një organizmi të egër, — por: «Qëllimi kunorëzon mjetet». Dhe po deshtën ta dënojnë njerëzinë për këtë — asht njipadrechtësi!.. Se faji asht te ajo gjasend që i thonë shkëndija qiellore, hyjnore, perëndore e ku di ma, e cila zbriti në njerëzinë më një çast kurse kësaj iu mërzi jeta. Kështu njerëzia — pa përgjegjësi — luen në një valle shumë të rrezikshme, me passionet pa fre — ndërta një stuhi e pakuptueshme, si orkestër, lëshon melodina misterioze. Dhe: ponjerëzia humbi kryet në këtë valle — (me një mijë e pesëqind) nuk asht përgjegjëse; dhe: po njerëzia duel me krye të shëndoshë nga vallja — meritimi i lavdisë nuk asht te ajo vetë, por te ajo gjasend që i thonë qiellore, hyjnore, perëndore e ku di ma se kjo e bani njerëzinë t'i shpallë ultimatumin vetes. Njerëzia në vetvete kurrë s'e kish ba këtë hap kaq ekstravagand.

Alternativë... ose...ose... ultimatium — nuk ash një paradoks! Fjala asht mbi këto: a të vazhdojë njerëzia të luejë rolin e Hamletit të çmendun — apo të fillojë lojën e Don Kishotit, lojën plot aventura (por aventura të domosdoshme!) — Plasi ultimatumi në ndërgegjen e njerëzisë, mbrenda dhe si eho-ja e tij në tru asht përftue vibracioni i dyshimit, që i prin një akti serioz. Tash sa e sa shekuj ka punue njerëzia — pa dijtë — për kompletimin e këtij ultimatumi, i cili plasi në orën e ma së madhes krizë njerëzore — në orën e krizës morale — e jo landore, se ky si një polip gjithmonë ka thithë trutë e njerëzisë.

Mbrapa gjithë kësaj që thashë, nuk dihet një! A ka me sjellë historiku fletën krejt të re, të shkruiejë — apo do të vazhdojë fletën e vjetër? Mos asht edhe kjo vetëm një ironi kohe?

TRAGJEDI APO KOMEDI?

Gjini njerëzore asht një kitarë e gjallë mbi të cilën një dorë pasionale përfiton të dridhunat e telave ndër melodina... tragjike a komike?

Gjini njerëzore asht një kitarë e gjallë, nëpër të cilën Shejti dhe Katili arrijtën shprehjen e... tragjedisë apo komedisë së vet.

Gjini njerëzore asht një kitarë e gjallë, ku perëndia ndër melodina të gjata, të pasosme, gjeti shprehjen madhështore të... të tragjedisë apo të komedisë së vet? — Kush e di?...

Ting, tund, tang... janë tingujt e kitarës — e zemrës, desha me thanë — të cilët sajojnë një melodi (ndoshta) të pikëllueshme, një melodi (ndoshta) të idhtë, siç asht e idhtë bota jonë (Dheu) në majë të gjuhës së Kozmosit. Ting, tung, tang... tung, tang, ting asht (ndoshta) gaz, asht (ndoshta) një të qeshun gëzimi, hovahove, siç asht të qeshunit e të marrit në kryqëzimin e udhëve. Ndoshta? Kush e di?... Dora, me pasion të ndezun, lëmon telat e kitarës, ngadalë-ngadalë, pak shpejt, shpejt ma shpejt, shumë shpejt, e thonjtë e shkapërthyes plagosin kitarën, jo por gjinin! zemrën... gjaku pikon, pikon... teli u këput... melodia vdiq — edhe njeriu!

Një krijesë e dorës së mbrame i shpalli përdhimitet e veta kufomës të ish-njeriut, ndërsa në sy i shkëlqente një lot krokodili, ku u pasqyronte tragjedia e kufomës. Një krijesë tjetër, e dorës së parë, u qesh, u qesh aq fort sa që iu zhgatërruen qejnat e fytyra i muer një të dukun të shëmtuem — ishte të qeshunit e njeriut përpara fatali-

titit komik. — E Mira, e Keqja, Perëndia, prej territ nëpër njeriun erdhën në dritë, edhe nëpër njeriun kanë me u zhdukë në terr — mbrapa tyne ka me mbetë një nështypje e pacaktueme, e cila ka me u fundosë në gjirin e jetës me haresë të plotë. Por tash, gjini njerëzore asht skena ku e Mira, e Keqja, Perëndia shfaqin dramë mënie e dashnie, përbuzje e simpatie, dëshirash e apatie, adhurimesh e mallkimesh... e tue shfaqë dramën luftarake, me një shkathtësi artistike dhe me një madhështi teatrale, ngulin thika të mprehta, lëshojnë shigjeta të helmueme e vjedhin plumbin e vëluem ndër gjë njerëzore dhe bërtasin me britmë ngallënjyese. Lufta e fitueme — tragjedia — përfundohet me një «*Te Deum Maestoso*», me një «*Te Deum Laudamus*» plot sinqeritet të qelbsuem. Kjo «*Te Deum*» asht uvertura e një operas komike që quhet paqë: Tragjedi-komedi,.. e kështu gjithnjë. Ku tragjedia lindet — aty asht komedia, mik i grishun, kumar dhe përkundër: ku komedia lindet — aty asht tragjedia, mik i grishun, kumar. Kësaj i thonë tragji-komedi; ose: tragjedi komike — komedi tragjike. A e kupton? Në mos e kuptojshi t'u bijë ndër mend ajo «*Qeshu, paljaço, ndërsa zemra të pëlset!*» — atëherë do ta kuptoni.

«*Qeshu paljaço, ndërsa zemra të pëlset!*» Njeriun paljaço e krijoi absurditeti për me argëtue hyjet e natës, dritën e ditës, dhe krijesat e dorës tjetër. Të gjithë këta presin prej njeriut të qeshunit e tij dhe qashtu me ia fillue një të qeshuni universal, me ia fillue një të qeshuni që ka për të tundë Kozmosin me planetet dhe sferat në të...— ndërsa njeriut zemra do t'i pëlsasë, zemra do t'i pëlsasë se jeta i mvaret nga ai të qeshun, mvaret nga mëshira e planeve të pamëshirtë, mvaret nga ndjesa e sferave të pandjesi — mvaret nga absurdi i cili e krijoi. Kjo asht gja shumë e vështirë — e aspak ngushëlluese — për «*un roseau*» çka asht njeriu përpara Kozmosit. Tragjedia e njeriut asht në ndjenjën e madhnisë së tij e komedia ash në ndjenjën e imtësisë së tij — prandej: «*Qeshu, paljaço, ndërsa zemra të pëlset!*»

Kjo asht një Tragjikomedi!... ose Përralla e ndjenjave njerëzore — po ju pëlqeu.

NJI REFREN I QYTETIT TIM

— Zotni, zotni, të lutem, zotni, ma fal ndoj send! — asht një refren, zotni refren i bukur i qytetit tim. Kur mëngjesi përtërihet ndër rrugët e qytetit, rrezet e diellit fillojnë të ngatërrohen nëpër kambët e njerëzve, hijet e automobilave e karrocave fillojnë të rrëshqasin nëpër dhe — atëherë ndër trotuare ia fillon një refren, refreni i bukur i qytetit tim: «Zotni, zotni, të lutem, zotni, ma fal ndoj send!» Kush mund ta shprehi bukurinë e këtij refreni? Moxart, Bethoven... ha,ha,ha! Këte melodi mund ta këndojnë vetëm trotuaret e qytetit tim, e ta ndëgjojnë vetëm qytetarët tanë. Dhe të kënaqen. Se qytetarëve tanë shumë ua kanda muzikën. Prej mëngjesi deri në mbramje po një refren dëgjojnë dhe nuk mërziten. Kurrë ata nuk ia kanë dhanë rrugët (dhe lekun) një kangëtari. Jo! — se janë adhuruesit e muzikës. Sidomos bukur tingëllon ky refren në muzg të mbramjes: rrugët e qytetit marrin një dekoratë romantike (si janë të parafytyrueme ndër piktura në kolorit), njerëzit, të kënaqun me jetën e ditës, shkojnë të kënaqun dhe me jetën e natës, qielli qeshet si një virgjineshë e buzët e gjithkujt janë gati t'i japin ka një të puthun dashnie... e në mes të gjithave: refreni i bukur i qytetit tim. A jeni në gjendje t'ia paraftyrioni vetes gjithë këtë lumni?

Për këtë që do t'ju tregoj ma poshtë, nuk di t'ju them a asht andërr a zhgjandërr.

«Zotni, zotni, të lutem, zotni, ma fal ndoj send!» — dhe si këlysh i bukur (i bardhë, i zi a i kuq) që të zotit i kërcen dorën t'ia lëpijë — qashtu një djalë dhetë a dymbëdhe-

të vjeç tue kërcye kamblikaçik, ecte pranë nji njeriu — zotni. Ngadalë, lehtë e tërhiqte për kind të palltos, por lehtë, shumë lehtë se kish frikë mos të zgjojë mëninë e zotit, e perëndisë, e dreqit, mëninë e këti njeriu-zotni desha të them; pa pra, lehtë e tërhiqte dhe i këndonte: «Zotni, zotni, të lutem, zotni, ma fal ndoj send!» Po njeriu-zotni notonte ndër mendime: sezona — re vjen, sezona! sezona! sezona! dhe gjithnji sezona; ndërrohet sezona, do të ndërrohet grueja, ai, fëmitë — si e lyp sezona. Me këto mendime i okupuem nuk e kish në mend lypsin e vogël (as «bira e mbrame e kavallit»), të cilin nuk e trajzoshin aspak sezonat, por i cili mendonte në heshtje, tinëz, se sa mirë do të ushqehet ky zotni, sa pallto të ngrohtë, sa këpucë të bukurra ka... Dhe i shtypun prej këso mendimesh, tue tërheqë ma fort zotninë, i këndoi me za të naltë: «Zotni, zotni, të lutem, zotni, ma fal ndoj send!» Tash njeriu-zotni, befaz u suell, dorën e vrazhdë e hodhi në fytyrë të lypsit të vogël: nuk meriton as nji gogël — në kërcnim i tha, dhe shkoi pa i dhanë gja. Jo — po! I dha fytyrës së zbetë nji të rame. Prej krahanorit fëminor nji të fshame e vërejtjen e kalimtarëve solli. Shiko! Shiko — tha njeni — lypsi i vogël do të vjedhë! Kalimtarët mendojshin si djali deshti t'i vjedhë prej xhepit ndonjë gja zotnisë, e se ky për këto arsye i ra. E lypsit të vogël gjaku prej zemrës në fytyrë rrodhi, dhe, si nji zog bishe, i ndjekun, fuqinë fëminore mblodhi e u dha në të hikun. Ngitte, pa pra ngitte, pa mëshirë friga e nxiste e se djersa shpinën e fytyrën ia lante ai nuk u ndalte; por mendonte nji birë, nji birë të vogël e larg botës, ku ngadalë, tinëz do të futet dhe aty të vdesë ujë. Nji djalë tjetër, ma i madh, e shikonte lypsin e vogël si ngitte dhe, tue iu qeshë me za, i briti: «Hej, picorr, ku në dreqoll kaq vrap je nisë? Ndal! A të bje në mend si e kemi ujdisë punën atë ditë? A kujtohesh si e kemi ba: unë ty me të gjuajtë në krye me gjithë të hollat që kam në dorë, e ti mandej me i marrë... a je në fjalë?»

— Po, por mos më bje fort! Më len t'u ve syvë duert, mos të më verbojsh.

— Mirë. Hajt shpejt! Ha, ha, pse dridhe? Apo ke frigë?